

Commemoració de l'any Güell: Güell i Gaudí a la Pobla de Lillet

Rosa Salvadó i Rumech i Jaume Fàbregas i Armengol

Enguany commemorem el centenari de la mort d'Eusebi Güell i Bacigalupi, un «homenot» en el sentit que qualificava en Josep Pla als personatges més significatius de la societat catalana. Des del Centre d'Estudis Lillet, aprofitant aquesta data tan significativa, hem volgut retre homenatge mitjançant una exposició permanent a tan insigne pròcer i la seva relació amb la comarca i, especialment, amb Antoni Gaudí, de qui en fou mecenes, protector i amic.

De família amb gran tradició emprenedora, Eusebi Güell i Bacigalupi (1846-1918), comte de Güell, fou nét de Pau Güell i Roig, comerciant català, que ja a començaments del segle XIX s'establí a la República Dominicana, tot i que els negocis no li foren bé i va acabar arruïnat a causa de la inestabilitat política de l'illa, decidint retornar finalment a Catalunya. El fill d'aquest, Joan Güell i Ferrer, pare del nostre homenatjat, tan emprenedor com el seu pare, també va marxar a Cuba el 1818, i, aquesta vegada sí, inicià una gran fortuna com a comerciant, decidint invertir-la al retornar a Barcelona. Es casà, el 1845, amb Francesca Bacigalupi i Dolcet, que va morir a l'any següent del matrimoni en el part del seu únic fill, Eusebi Güell i Bacigalupi. Aquest, inquiet industrial, ja viatjà a Anglaterra per adquirir coneixements sobre la fabricació de la pana; cofundà la primera gran metallúrgica catalana, la Maquinista Terrestre i Marítima; fundà l'Institut Industrial de Catalunya i també el Cercle Hispà Ultramar. De tendència proteccionista, establí una gran

influència en els cercles tècnics i econòmics del país., vetllant pels interessos dels industrials catalans davant les greus crisis econòmiques del segle XIX.

Aquest fou l'entorn familiar d'Eusebi Güell i Bacigalupi. Fill i nét d'emprenedors, heretà el caràcter familiar i es mogué en un ambient d'inquietud industrial, inversora i comercial. Va cursar estudis de dret, economia i ciències aplicades a Barcelona, França i Anglaterra, però també va ser educat en la música i les arts en general. A banda de parlar català i castellà, també ho feia amb fluïdesa en anglès, francès i italià. L'any 1871, s'uní en matrimoni amb Isabel López i Bru, filla d'Antonio López, marquès de Comillas i hereva de la seva fortuna i patrimoni. Aquest enllaç propicià a Eusebi Güell una escalada social i patrimonial realment important, arribant a ser conseller de les empreses de la seva esposa: el Banc Hispano Colonial, la Compañía General de Tabacos de Filipinas, la Compañía Transatlántica Española, i d'altres.

L'any 1878, Güell va viatjar a París per assistir a la inauguració de l'Exposició Universal. Durant la seva visita a l'estand espanyol, Güell va quedar impressionat especialment per una peça de mobiliari que consistia en un grup de vidres plans units per unes fines peces metàl·liques que contenia un templet i acollia en el seu interior un objecte singular de la firma Esteban Comellas, de Barcelona i que havia estat encarregat a un jove arquitecte català anomenat Antoni Gaudí. Intuïtiu com el seu pare, i educat en

Eusebi Güell i Bacigalupi (Barcelona, 1846 - Barcelona, 1918) fou polític, empresari i mecenes de les lletres i de les arts. Va estudiar dret, ciències socials, ciències físiques i químiques, economia política i matemàtiques a França i Anglaterra. (ARXIU CEL)

l'apreciació d'objectes d'art, va voler conèixer l'artífex d'aquella obra tan curiosa quan va tornar a Barcelona. La trobada entre Güell, de trenta-dos anys, i Gaudí, de vint-i-sis, va ser l'inici d'una relació que esdevindria cabdal. De l'amistat en sorgiria un valuós mecenatge, com les obres que Güell encarregà a l'artista: el Palau Güell, la casa-celler del Garraf, la finca Güell de Pedralbes, el Park Güell, la cripta de

Santa Coloma de Cervelló... i a la Pobla de Lillet, el xalet del Catllaràs i els Jardins Artigas.

Antoni Gaudí i Cornet, nascut a la comarca del Baix Camp el 1852, estudià a l'Escola Provincial d'Arquitectura de Barcelona. Ben aviat, la seva obra es va anar estenent, però va ser a partir de la seva relació amb Eusebi Güell i el seu mecenatge, que va adquirir un reconegut prestigi entorn de l'alta burgesia industrial catalana. Va ser designat com a continuador de les obres del temple de la Sagrada Família, per divergències de l'Associació de Devots de Sant Josep (que havien comprat el terreny per construir-hi un temple) amb el primer arquitecte, Francisco de Paula del Villar i Lorenzo, seguint el consell de Joan Martorell i Montells, també arquitecte. A partir d'aquest fet i els inicis de la confluència d'amistat amb Eusebi Güell i Baciagalupi, Antoni Gaudí, ambdós catalanistes i catòlics, va ser reconegut, no tan sols per la burgesia industrial, sinó també per la comunitat religiosa.

És en aquest context, quan Gaudí va poder desenvolupar una segona etapa d'estil arquitectònic, alliberant-se dels antics gèneres per aprofundir en la lliure i innovadora expansió de la seva obra, amb una nova estètica, tenint la natura com a font d'inspiració i aprofitant només allò que l'importava: la verticalitat gòtica la contrarestava amb el pes de les voltes apuntades amb les voltes de paràbola, que donava sensació de moviment; agosarades formes ondulades, ferros forjats retorts i una decoració ceràmica, inèdita: el trencadís.

Antoni Gaudí fou un geni de la seva època i el corrent vigent aleshores, el Modernisme, però portat a terme d'una manera personal inconfusible. Amb el precedent de la Renaixença i el desig de construir una cultura nacional catalana plena, tot plegat dins d'una època de desenvolupament econòmic, facilitaren la renovació de la seva obra.

L'any 1901, presidida per Eusebi Güell, es constituí a Barcelona l'empresa Asland, que va ubicar al lloc anomenat Clot del

Antoni Gaudí i Cornet va ser un arquitecte modernista reconegut internacionalment com un dels genis més rellevants de la seva disciplina. (ARXIU CEL)

Moro, de Castellar de n'Hug, molt a prop de la Pobla de Lillet. L'arribada d'Eusebi Güell a la Vall de Lillet va fer possible, al cap de poc temps, la presència

d'Antoni Gaudí a la Pobla, on es fa palesa la seva petja, almenys, en dues obres: el Xalet del Catllaràs i els Jardins Artigas i, encara que no es conserva cap plànol, sí que es fa evident en el testimoni oral de la vila.

El Xalet del Clot del Moro

La paternitat del projecte del Xalet del Clot del Moro sempre ha estat dubtosa. Cal dir, d'entrada, que hi ha dues versions sobre el possible destí que van seguir els plànols de l'edifici. La primera ens diu que es van cremar en el decurs d'un incendi provocat al xalet per un piròman, l'any 1980. La segona, defensada per en Joan Bassegoda, apunta que és molt probable que de plànols (entenent com a plànols els que es fan actualment, ben detallats i totalment representatius) ni tan sols no se n'arribessin a fer: el projecte degué partir d'uns esbossos molt esquemàtics i, a mesura que l'edifici s'anava aixecant, s'anaven fent les obres necessà-

ries, en funció de les necessitats del moment.

Cal tenir en compte que tot el que es va construir en relació amb l'Asland a la Vall de Lillet ho va fer l'empresa Construcciones y Pavimentos, S.A.: la fàbrica del Clot del Moro, el seu xalet, la casa dels tècnics i el Xalet del Catllaràs. Se sap que l'any 1902, Lluís Homs i Moncusí, com a director tècnic, es va traslladar a viure a la Pobla de Lillet amb la seva família per tal de fer el seguiment tècnic de les obres de la fàbrica i el xalet. Noranta anys més tard, el seu fill, Antoni Homs i Ferrés, afirmava que el seu pare només construïa, però que no projectava.

En 1968, Patricio Palomar Collado, enginyer director de l'Asland, va publicar un article a La Vanguardia Española, en el que parlava del cinquantè aniversari de la mort d'Eusebi Güell, fent esment a la visita d'Alfons XIII a la Pobla de Lillet del 1908 i que aquest va suposar que el xalet era obra d'en Gaudí, forçant Joan

Etiqueta de Parellada i Cia. Durant trenta anys el nom de Güell desapareixerà de l'empresa que creà, com també de la seva gestió. (ARXIU CEL)

La fàbrica de ciment del Clot del Moro. (ARXIU CEL)

Antoni Güell a aclarir que l'arquitecte era Antoni Maria Homs (l'autor de l'article comet un error, ja que l'arquitecte hauria estat, en tot cas, Lluís Homs) i tampoc existeixen proves materials de la seva intervenció, tot i que la coberta s'avindria a un estil semblant al «sezessionstil», corrent paral·lel al modernisme a Àustria. Així i tot, és opinió de la gent de la comarca que el va dissenyar Antoni Gaudí. Tot i que aquesta idea no sembla massa sòlida, amb el temps ha anat prenent força a mesura que s'ha estudiat l'edifici. El propietari de l'edifici era Eusebi Güell, que, com és sabut, fou mecenes de Gaudí. A més, Gaudí va projectar d'altres obres als contorns: el Xalet del Catllaràs i els Jardins de ca l'Artigas. Algunes característiques arquitectòniques del Xalet del Clot del Moro ens evoquen d'altres edificis de paternitat gaudiniana: la façana nord-est del xalet té una gran semblança amb l'entrada del Palau Episcopal d'Astorga; els respiradors de la part superior també són de semblança amb altres edificis projectats per l'arquitecte; les pedres de la façana estan poc desbastades, ja que li agradava conservar la naturalitat dels materials; els balcons són de ferro caragolat, també molt propi

de la seva obra. Tot plegat, sembla apuntar que la intervenció es produí quan el xalet ja era començat. El mateix Antoni Homs va manifestar que, a parer seu, l'edifici era un projecte de Gaudí, encara que potser només, com a tutor, en fes un esbós general.

El Xalet del Catllaràs

El juliol del 1904 s'inaugurava la fàbrica de ciment de la companyia Asland a Castellar de n'Hug. Per

Vista del xalet de l'Asland amb la capella de Sant Jaume i la xemeneia de la fàbrica de ciment. (ARXIU CEL)

El xalet del Catllaràs en una imatge de principis s. XX. (ARXIU CEL)

al seu bon funcionament el lignit era imprescindible i per això es varen engegar tot un seguit d'explotacions mineres d'aquest combustible a la Serra del Catllaràs, al municipi de la Pobla de Lillet. Per allotjar els treballadors i enginyers d'aquestes mines es va construir una petita colònia. Pels segons es va encarregar a Antoni Gaudí que projectés un edifici amb personalitat pròpia. Per a la realització d'aquest projecte Gaudí s'allotjà a la casa de la família Artigas, industrials de la Pobla de Lillet propietaris d'una fàbrica tèxtil.

Amb el tancament de les mines el 1932, l'Asland va cedir l'edifici a l'Ajuntament. El seu estat d'abandonament va fer que es deteriorés fins que el 1971 es decidí fer-lo servir com a casa de colònies i es reformà, substituint la seva escala de caragol per una de metàl·lica, recobrint tot l'edifici de pissarra artificial. Finalment, l'edifici va tornar a quedar sense utilitat. Avui dia hi ha un projecte de restauració per a habilitar-lo com a futur Centre d'Interpretació de la Mineria a la Serra del Catllaràs.

L'edifici

Amb forma d'arc parabòlic, estructura constructiva que tant defineix Gaudí, fa que sigui un edifici amb una figura singular, ja que no hi ha diferenciació en-

tre les parets i la teulada. En cada una de les dues primeres s'obren dotze finestres o mansardes cada una d'elles coberta amb una petita visera. El cim de la coberta estava decorat amb un carener i pedres de riu formant semicercles. Al mig del carener s'aixeca la xemeneia principal. En cada un dels dos laterals es situava una comuna així com tres petites finestres.

Amb un total de tres plantes amb dos habitatges en cada una, la planta baixa era ocupada pel personal de servei, la primera planta pels enginyers de mines i la segona planta era utilitzada per necessitats diverses.

L'element, però, més característic és l'escala exterior feta d'obra. A part de la seva funció d'accés als diferents pisos, la seva forma semicircular li va configurar una estructura prou ampla per albergar altres usos necessaris. Així, a la planta baixa hi contenia les dues entrades als dos habitatges, dos safareigs, dos banys i una carbonera, al primer pis les dues entrades als dos habitatges, dos banys i un quartet dels mals endreços. La segona planta únicament tenia les dues portes d'accés.

L'edifici que fins avui podíem veure era producte de tres reformes que a poc a poc l'havien anat desfigurant, eliminant-li, entre altres elements, l'escala exterior, el carener i la decoració de còdols.

Els Jardins Artigas

A finals del segle XIX, ca l'Artigas era la fàbrica de teixits més important del poble, amb més de dues centes treballadores i treballadors i Joan Artigas Alart (1844-1903), el seu propietari. Aquest, no només era un empresari d'èxit, sinó un actiu prohòm poblatà, que intervenia socialment i econòmicament en la vida quotidiana del poble.

Artigas fou un gran amant de les arts i admirador de l'obra de Gaudí, a qui conegué a través del seu, també amic, Eusebi Güell. Josepa Comeras, filla dels porters de ca l'Artigas, explicà que en Gaudí s'hostatjà a casa d'Artigas Alart, qui, aprofitant l'estada, li va demanar el disseny d'un jardí humit als terrenys que posseïa

Els Jardins Artigas, un espai patrimonial de primer ordre.

(ARXIU CEL)

a banda i banda del riu Llobregat. D'aquesta simbiosi naixeren els Jardins Artigas: l'arc catenari i el pont d'arc de volta d'escala inspirats en les solucions arquitectòniques del Park Güell de Barcelona, confluint en la imaginació naturalista del geni.

Quan Gaudí contemplà el paisatge feréstec que li mostrà Artigas i Alart, amb aigua sorollosa que transcorre entre majestuosos saltants i naturalesa salvatge, l'arquitecte concep una ronda dels sentits: glorieta, miradors, fonts, bancs, grutes, senders, en convivència amb l'aigua, animals i plantes. Amb els materials que té a la mà, comprovada la seva persistència, pedra verge quasi sense carejar, tosca, còdols del mateix Llobregat, ciment i ferro, interpreta sensorialment el significat poètic d'un indret màgic.

L'execució de l'obra la portaren a terme paletes de l'empresa de Josep Pardo Casanovas, contractista del Park Güell, però també paletes de la Pobla, com Joan Bonet «Tites», Joan Rius «Paleta» o Ramon Serrat i Pujals.

Però Joan Artigas Alart només

va poder veure acabada la gruta de l'antiga Font de la Magnèsia, ja que va morir el desembre del 1903. El seu hereu, Joan Artigas Casas (1885-1934), en fou l'eximí continuador de l'obra, finalitzant el somni del seu pare cap el 1910, tot i que al Pont dels Arcs hi ha inscrita la data de 1907.

La presència d'Antoni Gaudí a la Pobla de Lillet

Amb el treball d'investigació realitzat pel Centre d'Estudis Lillet a fi de poder commemorar l'Any Güell en el centenari de la seva mort, s'ha pogut localitzar una fotografia, de la que es tenia coneixement per tradició oral, però que era inèdita. La instantània demostra el lligam de l'artista amb la seva obra a la Pobla de Lillet. En aquesta fotografia de 25 de juliol de 1924, es pot veure un Antoni Gaudí de 72 anys, envoltat d'un grup de persones per commemorar el vintè aniversari de la posada en marxa de la fàbrica de ciment Asland i, sobretot, posar la primera pedra del monument que la Pobla de Lillet dedicà al seu gran amic Eusebi Güell que havia mort sis anys abans, com a mostra d'agraïment dels seus habitants per la millora que la instal·lació de la fàbrica havia suposat per a l'economia del poble. Aquest mateix dia es col·locà la primera pedra de la capella de Sant Jau-

me, al costat de la cimitera. A la fotografia també s'hi reconeix, Juan Antonio Güell i López, fill del primer comte de Güell, Juan José Ferrer-Vidal i Güell (nebot d'Eusebi Güell i vice-president de la fàbrica), Mariano Expósito, alcalde aleshores de la Pobla de Lillet, Filiberto Cisneros, metge personal de la fàbrica i de la Pobla de Lillet, Albert Trias i Salvà, mestre del poble i Valentí Comellas i Santamaria, administrador apostòlic i posterior bisbe de Solsona.

Güell-Gaudí, Gaudí-Güell, dos prohòms vinculats a la comarca de l'Alt Berguedà per diferents motius. Eusebi Güell i Bagicigalupi la va dinamitzar. Antoni Gaudí i Cornet, la va embellir.

Orgullosos dels rastres que deixaren l'industrial i l'arquitecte, reivindiquem la seva obra, de moment amb una exposició que es pot veure a la Pobla de Lillet, mostra de la relació d'ambdós i la seva empremta a la comarca.

Rosa Salvadó i Rumech

Llicenciada en Història. Membre del Centre d'Estudis Lillet.

Jaume Fàbregas i Armengol

Editor. Membre del Centre d'Estudis Lillet

Amb informacions de: Ramon Espel, Santi Pérez i Pere Boixader